

REVIEW ESSAY

af Mikael Carleheden og Michael Hviid Jacobsen

Mod en sociologi om friheden

Frihedens fravær

Den polske sociolog Zygmunt Bauman indleder sin lille bog om frihed med at konstatere, at

(friheden) på sin vis ... er som den luft vi indånder. Vi spørger ikke, hvad denne luft er, vi bruger ikke tid på at diskutere det, skændes om det, tænke over det, medmindre vi altså befinder os i et stopfyldt og beklumret lokale og har svært ved at trække vejret (Bauman [1988] 2003:7).

Friheden er med andre ord noget, vi tager for givet, og det er faktisk et problem. Baumans bog er da også noget af et særsyn i sociologien, fordi den er en af de få, der specifikt er dedikeret til en analyse af friheden. Frihed er i almindelighed underteoretiseret i sociologien. Der findes således ingen *Great Book of Freedom* eller *Freedom for Dummies*, og selvom sociologer enten direkte eller indirekte naturligvis har berørt frihed, så har det ofte været sporadisk snarere end systematisk. Slå eksempelvis op i de fleste stikordsregistre i sociologibøger, og friheden glimrer almindeligvis ved sit fravær. Eller tag et kig i de fleste sociologiske leksika – det er et fåtal, der rummer et selvstændigt opslag om frihed. Det tætteste, man kommer på, er som regel opslag om *free market*, *free rider* eller *free will*. Man vil derimod med garanti finde opslag om governmentaltitet, habitus, social kontrol eller normativ tvang. Derfor hævdede Zygmunt Bauman ([1988] 2003) da også, at sociologien var "ufrihedens videnskab", fordi sociologer med deres begreber, modeller og teorier – f.eks. om kultur, normer, socialisering, roller, tvang, magt osv. – var mere optagede af at belyse de samfundsforhold, der begrænser menneskers frihed og afvil-

kårliggør deres handlinger end af at studere friheden i sig selv. Friheden er potentielt farlig for sociologer, fordi den vanskeliggør skabelsen af mange af de analytiske forståelser og rammer, som netop sociologer bestræber sig på at knæsette, og som sikrer, at menneskers handlinger ikke skal forstås som fuldstændigt vilkårlige, uforudsigelige, frigjorte eller slet og ret meningsløse.

En hypotese om frihedens fravær i sociologien kan være, at frihed fortrinsvis er blevet betragtet som et politisk og dermed politologisk fænomen. Frihed forbindes således med formelle rettigheder, demokrati og det institutionaliserede politiske system snarere end med menneskers gøren og laden i samfundet. Eller også er friheden blevet opfattet som økonomisk frihed – altså et markedsøkonomisk fænomen, som sociologien almindeligvis ikke interesserer sig synderligt for.

En anden grund er, at sociologer almindeligvis har været mere optaget af frihedens modsætning – social orden og social kontrol – end udøvelsen af frihed. Hverken hos de store klassiske sociologer – Marx, Durkheim, Weber og Simmel – eller hos de fleste af samtidens store samfundstænkere – Foucault, Bourdieu, Luhmann, Giddens og Beck – spiller friheden i sig selv en afgørende rolle. Den omtales og analyseres almindeligvis som et epifænomen til andre tematikker – rationalisering, individualisme, risiko, identitet eller demokrati. Dette er i og for sig paradoksalt, fordi mange sociologer netop vil definere deres disciplin som en del af et større frigørende projekt (Berger 1971).

En tredje grund er, at frihed – i det mindste i vores commonsense-opfattelse – ofte associeres med liberalismen, hvilket for mange sociologer gør friheden ikke bare analytisk, men også ideologisk mistænkelig. Det er ingen hemmelighed, og særligt i en skandinavisk velfærdsstats kontekst, at de færreste sociologer identificerer sig med en liberalistisk ideologi, og selvom frihedstanken naturligvis også står centralt i en socialistisk tradition, så er det som regel i forståelsen af en kollektiv form for frihed, som underordnes en forestilling om retfærdighed, der skal opnås ved kollektiv kamp. Den individuelle frihed anses derimod ikke som en målsætning i sig selv.

Friheden findes imidlertid i sociologien – men ofte som en skyggetilværelse mellem linjerne, der som nævnt oftest omhandler frihedens modsætning. Igennem en lang årrække har vi begge – som henholdsvis kursusansvarlig/eksaminator og censor – sammen med sociologistuderende på Københavns Universitet gransket frihedens tilstedeværelse, væsen og udvikling i en sociologisk teoretisk kontekst. Lige fra filosofiens førsociologiske ophav til nyere samfundsteorier findes der således kim til at teoretisere over og analysere friheden, men som nævnt skal man lede grundigt for at finde mere udfoldede frihedsanalyser, eller man skal se friheden gennem dens kontrast, som f.eks. kommer til udtryk i social orden, fremmedgørelse, falsk bevidsthed, socialisering og magt. Flere nyere bøger indikerer imidlertid, at særligt en række norske kolleger i de senere år er begyndt at fatte interesse for friheden, og der pågår også en ivrig debat om ytringsfrihed blandt intellektuelle netop i disse

år (se f.eks. www.civita.no/publikasjon/ytringsfrihet). I dette review-essay vil vi derfor anmelde og forholde os diskuterende til tre nyere norske bøger om frihed, som hver især illustrerer, hvorledes norske samfundsforskere i stigende grad er begyndt at interessere sig for frihed, men som samtidig måske også indikerer, hvordan frihed i en dansk sociologisk kontekst i sammenligning hermed stadig er et forholdsvis fraværende fænomen, som kun få samfundsforskere i almindelighed og sociologer i særdeleshed identificerer sig med.¹ Vi vil afslutte review-essayet med en opfordring til at begynde at teoretisere over og empirisk undersøge frihedsfænomenet også i en dansk sociologisk kontekst.

Frihedens socialfilosofi

De første to bøger, vi her kort vil omtale, er i udgangspunktet filosofiske bøger om frihed skrevet og redigeret af en række norske filosoffer og samfundsforskere. Den første bog er redigeret af den fremtrædende socialantropolog Thomas Hylland Eriksen og den anerkendte filosof Arne Johan Vetlesen med titlen *Frihet* (2007) og er ifølge kolofonen en del af forskningsprogrammet "Kulturell kompleksitet". Bogen rummer bidrag fra en række fagpersoner fortrinsvis med samfundsfaglig baggrund, en skønlitterær forfatter og ikke mindst fra to politikere fra hver deres fløj. Allerede her antydes noget om bogens bredde. Bogens ærinde er at vise friheden i al sin mangfoldighed – "at sige noget generelt om frihedsbegrebet og noget specifikt om dagens Norge" (s. 7) – hvilket dog både er dens force og dens akilleshæl. Bogens force er, at den kobler ofte abstrakte filosofiske diskussioner om menneskets fri vilje, positiv versus negativ frihed, liberal valgfrihed og en mere fællesskabsorienteret frihed samt ytringsfrihed sammen med en række konkrete og dagsaktuelle problemstillinger om karikaturtegninger, globalisering, multikulturalisme og kønsdiskussioner, og dermed viser den, at friheden måske bedst forstås, når den kobles til noget konkret. Samtidig er det dog et kendetegn ved bogen, at den røde tråd er ret fraværende, og at man som læser derfor risikerer at drukne i forskellige definitioner, forståelser, anvendelser og kritikker, og bogen fremstår derfor måske mest af alt som et interessant, men også særdeles diffust seminarprodukt.

Den anden bog, der her bør omtales, er skrevet af den norske filosof Lars F. H. Svendsen og bærer titlen *Frihetens filosofi* (2013). Svendsen har tidligere udgivet en række tematiske bøger om bl.a. kedsomhed, frygt og ondskab, og ligesom disse er bogen om frihed både læseværdig og tankevækkende. I bogen gennemgår Svendsen på særdeles kvalificeret vis frihedens forskellige facetter – begrebslige, historiske og samfundsmæssige. Svendsen anerkender dog også, at frihedens rige er umådeligt omfattende og skriver derfor, at han kun kan give en "mest mulig sammenhængende og konsistent redegørelse for forskellige aspekter ved menneskets frihed" (s. 19). Dette viser sig at være en udfordring i sig selv, fordi diskussioner om frihed hurtigt fører ind i lige

så komplicerede spørgsmål om f.eks. autonomi, rationalitet, determinisme, demokrati, magt osv., der hver især åbner nye og uoverskuelige begrebsuniverser. Bogen beskæftiger sig således både med ontologiske, terminologiske og moralfilosofiske aspekter af frihed, ligesom den indgående forholder sig til frihedens politiske sider. Det mest interessante i bogen findes dog i det afsluttende kapitel – "Frihedens etik – at virkeliggøre friheden" – hvori man præsenteres mere for Svendsens eget perspektiv end for generelle filosofiske diskussioner. Allerede i indledningen slår Svendsen fast, at frihed hænger nøje sammen med de to aristoteliske dyder om kundskab og kontrol. Svendsen afslutter således sin bog med følgende betragtning, som det dog er vanskeligt umiddelbart at se, hvorledes det skal kunne effektueres eller implementeres i virkeligheden: "At omsætte friheden i praksis ... er netop at tage del i verden med alle de begrænsninger, den sætter ... Al virkelig frihed er begrænset" (s. 300). Man kan naturligvis være enten enig eller uenig – politisk som filosofisk – i denne betragtning, men ikke desto mindre illustrerer den, at Svendsen forstår frihed på en måde, der forsøger at bevæge den hinsides både filosofiske abstraktioner og nyliberale tilbudelser af det, Michael Sandel (1984) engang kaldte for "det ubebyrdede selv", og i modsætning hertil indlejrer friheden i dens sociale sammenhæng. Selvom Svendsens bog som sådan ikke er sociologisk, så udgør dens socialfilosofiske betragtninger, begrebsliggørelser og ikke mindst dens imponerende overblik over et væld af filosofiske, sociologiske og litterære kilder et gedigent afsæt for at sociologisere friheden, om end det måske kunne være kortere og mere fokuseret.

Trods deres indbyrdes forskelle er det således et fællestræk for disse to bøger, at de med fortrinsvis socialfilosofisk afsæt forsøger at indfange frihedens væsen, variationer og vilkår, og på den måde udgør de nyttige inspirationskilder for en sociologisk diskussion, fortolkning og analyse af frihedens udfordringer i et nutidigt moderne samfund. En relevant kritik er dog, at det for begge bøgernes vedkommende – fordi de begge vil favne så meget – forbliver noget uklart, hvori det særlige analytiske blik på frihed – som indrømmet er en notorisk flygtig størrelse – består, men begge bøger leverer ikke desto mindre væsentlige indspark til videre tænkning.

Sociologi og frihed

Hvor de ovenfor omtalte bøger er af mere filosofisk eller fagligt bredt forankret karakter, så er den norske sociolog Gunnar C. Aakvaags nye bog *Frihet: Et essay om å leve sitt eget liv* (2013a) mere specifikt sociologisk, og den har større ambitioner, end hvad undertitlen umiddelbart antyder. Aakvaag, der også har bidraget til den førstomtalt bog, vil intet mindre end at udvikle en ny type af sociologi; "en frihedssociologi" eller, som han også kalder den, "en liberal sociologi". Med dette mener han ikke – skriver han (vi vil vende tilbage til denne påstand) – en sociologi baseret på et liberalt politisk standpunkt, men en sociologi "hvis fremmeste opgave det er at analysere, hvordan

samfundet muliggør og styrker friheden" (s. 291). Aakvaag fremfører, at en frihedssociologi virkelig ville være en ny type af sociologi. Han viser indledningsvis, at frihed aldrig har været et centralt begreb i sociologien. Denne argumentation leder så frem til bogens grundlæggende tese: *Frihed er ikke, men burde være et grundbegreb også for sociologien* – også dette fag behøver et begreb om frihed for at kunne forstå og analysere det "vestlig-moderne" samfund i alle dens dimensioner. Samfundsvidenskaben kan ikke være tilfreds med kun at tematisere frihed som marked (økonomi) eller demokrati (statskundskab).

For at kunne argumentere for en sådan tese behøver Aakvaag, for det første, at svare på spørgsmålet om, hvad frihed er. I det første kapitel introducerer han derfor på en overskuelig måde de vigtigste forestillinger om frihed i idéhistorien (jf. Aakvaag 2005). Men i stedet for at argumentere for forrangen af en af disse, ofte konkurrerende forestillinger, vælger han at opfatte dem alle som dimensioner af frihed. På denne måde skaber han en frihedstypologi med seks dimensioner: fravær af ydre begrænsninger, beslutningsfrihed, principstyret selvkontrol, selvrealisering, kreativitet og anarkistisk impulsivitet.

For det andet må han svare på spørgsmålet om, hvordan vi skal forstå det vestlig-moderne samfund. Dette gør han i kapitel 2 med hjælp af, hvad han kalder en "sociologisk samtidsdiagnose". Kapitlet fremstår dog snarere som et udkast til en "grand social theory",² hvor han identificerer otte forskellige "strukturelle principper"³ og tretten "basisinstitutioner".⁴ Aakvaag bruger her den samme eklektiske teoretiske metode som i kapitel 1, hvilket betyder, at han prøver at overskride konkurrencen mellem forskellige begreber og i stedet bruger denne mangfoldighed til at beskrive studieobjektets – frihedens/det moderne samfunds – iboende paradoksale kompleksitet. Kapitel 1 og 2 kobles derefter sammen i, hvad han kalder "frihedens sociale betingelser". Med dette mener han ikke kun, at frihed altid har strukturelle og institutionelle forudsætninger, men også at disse strukturer og institutioner bør analyseres i lyset af de forskellige dimensioner af frihed, som han identificerede i kapitel 1.

Aakvaag mener også, at moderne strukturer og institutioner både kan muliggøre friheden (kapitel 3) og begrænse den (kapitel 4). Når han nu jonglerer med seks typer af frihed, otte strukturelle principper og tretten basisinstitutioner, så er kombinationerne så mange, at diskussionen af disse tenderer mod at blive både forudsigelige og trættende (selvom han ikke diskuterer alle mulige kombinationer), men resultatet er alligevel overbevisende. Aakvaag viser, at frihed er et frugtbart – ja, endog et helt nødvendigt – begreb for at analysere, hvad der sker i det moderne-vestlige samfund i alle dets forskellige dele.

Egentlig kunne Aakvaag stoppe her – efter næsten 250 sider. Men det gør han ikke. Han fortsætter med yderligere to kapitler og lidt mere end 100 sider. I kapitel 5 bruger han sin teori om relationen mellem frihedens dimensioner, på den ene side, og samfundets strukturer og institutioner, på den anden, for

at overbevise læseren om, at vi lever i et samfund som muliggør snarere end begrænser friheden. På denne baggrund overgår han derefter til en kritik af den etablerede sociologi. Vi har tidligere nævnt, med henvisning til Bauman, at sociologien for store deles vedkommende må opfattes som en "ufrihedens videnskab" snarere end frihedens, dvs. sociologer plejer at påtage sig opgaven med at vise, hvordan det moderne samfunds strukturer og institutioner begrænser friheden snarere end muliggør den. Men en sådan "elendigheds-sociologi" (s. 29) tenderer ikke bare mod at misforstå forholdet mellem frihed, på den ene side, og strukturer og institutioner, på den anden, som et modsætningsforhold; den er også, hævder Aakvaag, præget af en "apriorisk samfundspessimisme" (s. 257). Hans eget standpunkt er omvendt. Han skriver, at "vi lever i et samfund, hvor vi i stor grad har lykkedes med at frisætte modernitetens muliggørende dimension, og i stor grad at tøjle den begrænsende" (s. 286). Ja, vi har, fortsætter han, aldrig før i historien levet med så meget frihed som i dag. Han omtaler derfor i denne sammenhæng sin liberale sociologi som en "positiv sociologi" (s. 291f).

Men også hvis vi indrømmer, at vi lever i et samfund, som præges af frihed, så har den samfundskritiske sociolog et sidste kort at spille ud, fortsætter Aakvaag. En del kritiske sociologer hævder nemlig, påstår han, at frihed ikke har nogen værdi. Et samfund præget af frihed leder, ifølge en sådan opfattelse, snarere til nye former for lidelse og undertrykkelse. Denne opfattelse afviser Aakvaag i bogens sidste kapitel. Hans kantianske konklusion er her, at frihed har en universel gyldig værdi, som er relateret til menneskets værdighed og natur.

På mange måder er dette en imponerende bog. Det lykkes Aakvaag at vise, at sociologien burde have frihed som et af sine grundbegreber. Og det er ikke en lille bedrift. Efter den klassiske sociologis tidsepoke er det de færreste, som på en overbevisende måde har lykkedes med at argumentere for at indføre et nyt grundbegreb. For at tydeliggøre denne bedrift kunne man dog måske have ønsket sig, at han havde brugt lidt mere kraft på at vise, at sociologiens etablerede begrebsapparat ikke er tilstrækkeligt til at indfange det, som filosofen og hverdagsmennesket plejer at opfatte som frihed. Men Aakvaag slår sig ikke til tåls med denne vigtige indsats. I bogens to sidste kapitler vil han, som sagt, både vise, at den moderne vestlige verden er et frihedens rige, og at frihed er den vigtigste af alle værdier. Dermed bliver Aakvaag nødt til at argumentere ikke kun analytisk-deskriptivt, men også analytisk-normativt. På det sidste område er han dog ikke lige så overbevisende som på det første. Aakvaag burde nok have været tilfreds med at have udarbejdet et begrebsapparat, som kan bruges til at analysere, hvordan det moderne samfunds strukturer og institutioner både muliggør og begrænser frihedens forskellige dimensioner i forskellig grad for forskellige grupper af mennesker. Men i stedet ender han med at lave et frihedens regnestykke og argumenterer for, at vi samlet set lever i et frihedens rige. Dette forsøg på at kvantificere kvalitative

forhold fremstår ikke bare som temmeligt meningsløst, det afslører også et grundlæggende problem med bogen.

Aakvaag gør uden tvivl ret i at betone frihedens flerdimensionalitet, men gør det på en ambivalent og modsætningsfuld måde. I sin deskriptive analyse hævder han, at en frihedstypologi må "afklare *forholdet* mellem frihedens forskellige former" (s. 72) og diskuterer derefter mulige konflikter mellem dem. Han påstår til og med, at sådanne konflikter er "det stof, menneskelig frihed er lavet af" (s. 76) og taler om en "paradoksal modernitet" (s. 233ff) og om "frihedsparadokser" (s. 235ff). Men så snart han overgår til sin normative analyse (kapitel 5 og 6), så diskuterer han mærkeligt nok ikke længere det konfliktfyldte forhold mellem frihedsdimensionerne. Her taler han i stedet om frihed som en enhed og i kvantitative termer (hvor meget frihed der findes i samfundet osv.).

Hvis vi udgår fra frihedens flerdimensionalitet, så er det jo let at forestille sig et samfund, som har alt for meget af en vis type af frihed og alt for lidt af en anden. Og hvis dette er tilfældet, så har vi behov for en kritisk snarere end en positiv sociologi. Dette afhænger naturligvis både af, hvordan samfundet faktisk er organiseret og af, hvordan vi normativt vægter frihedens forskellige dimensioner. Men Aakvaag undviger i sin normative analyse en diskussion af det *rigtige* forhold mellem frihedens dimensioner. Det er sandsynligvis derfor, at han misforstår Axel Honneth som en kritiker af frihed generelt. Honneth er hegelianer og mener, at netop nogle typer af frihed har fået alt for meget plads i vores samfund på bekostning af andre typer af frihed (se Honneth 2001, 2011). Denne mangel i den normative analyse er sandsynligvis også forklaringen på, at Aakvaag slet ikke diskuterer en af de få frihedssociologer, som trods alt findes, nemlig Nikolas Rose (se f.eks. Rose 1999). Rose kan jo netop fortolkes som en kritiker af, at vores samfund i alt for høj grad præges af de liberalistiske (de to første i Aakvaags typologi) dimensioner af frihed.

Men hvordan kan Aakvaag uden at diskutere den rigtige vægtning af frihedens dimensioner påstå, at vi lever i frihedens rige? Eksplicit prøver han at springe over denne vigtige problematik ved at hævde, at vi i den vestlig-moderne verden har meget af alle dimensionerne og ved at (om end på en ikke overbevisende måde) afdramatisere det, han selv har kaldt frihedskonflikter og frihedsparadokser. En vigtig forklaring herpå er nok, at han trods påstanden om konflikter og flerdimensionalitet også arbejder med et mere endimensionelt frihedsbegreb. I det første kapitel beskriver han den første dimension af frihed – fraværet af ydre begrænsninger – som "frihedens kerne" og de andre dimensionerne som "underformer" heraf (s. 49f), hvilket indebærer, at han tenderer mod at fortolke de øvrige dimensioner i overensstemmelse med den første dimensions logik. Vi skal huske på, at denne første dimension bygger på den klassiske liberalistiske forståelse af frihed fra Thomas Hobbes og fremad.⁵ På et andet sted tilføjer han beslutningsfrihed (dvs. valgfrihed) og påstår, at disse to former er de vigtigste (s. 73). Det betyder med andre ord,

at Aakvaags normative position, på trods af hans flerdimensionale frihedsbegreb og på trods af, at han betoner frihedens sociale forudsætninger, tenderer mod at blive ensidig liberalistisk. Det er denne liberalistiske forforståelse af frihed, som i sidste ende forklarer hans konklusioner om, at vi lever i et frihedens rige, og at en frihedssociologi bør være en positiv snarere end en kritisk sociologi.

Aakvaags liberalistiske normative tyngdepunkt kan tydeliggøres, hvis vi jævnfører med G. W. F. Hegels (2004) teori om frihed. Hegel arbejder også med et flerdimensionelt frihedsbegreb, og han udgår også fra en liberalistisk frihedsmodel. Men Hegel gør ikke den første frihedsdimension til et normativt grundlag. Han betragter snarere denne dimension som et primitivt udgangspunkt og indlemmer det derefter i, hvad han opfatter som mere udviklede former af frihed. Han vægter med andre ord frihedens dimensioner anderledes end Aakvaag. Hegel bedømmer fravær fra ydre begrænsninger og valgfrihed fra perspektivet af en idé om intersubjektiv frihed, som Aakvaag fra sin liberalistiske normative grund aldrig rigtig lykkes med at tematisere. Ifølge Honneths Hegelfortolkning indebærer dette, at Hegel erstatter liberalismens atomistiske udgangspunkt, som har sin grund i forestillingen om en naturtilstand, med en idé om social frihed, hvor kærlighed og venskab fungerer som grundmodel (Iorio & Campello 2013). Hos Hegel og Honneth betyder social frihed således ikke bare, som hos Aakvaag, at frihed har strukturelle og institutionelle forudsætninger, men at friheden *i sig selv* er social eller intersubjektiv. Fra dette normative perspektiv kan Honneth kritisere vores samfund som et samfund, hvor de liberalistiske dimensioner af frihed har for meget vægt i forhold til andre dimensioner af frihed. Vi kan ikke gå nærmere ind på denne diskussion her. Honneths teori, og også Hegels, har deres egne problemer. Pointen her er bare, at Aakvaag nærmest sniger en liberalistisk forforståelse af frihed ind i sin flerdimensionale model. Dermed overgår hans liberale sociologi til en ubegrundet liberalistisk sociologi, og dette politisk-normative standpunkt tenderer i slutningen af bogen desværre til at overskygge hans vigtige deskriptiv-analytiske indsats.

Udfordringer og muligheder for en sociologi om frihed

En konklusion på dette review-essay er, at frihed burde være et sociologisk grundbegreb og det af især to grunde. For det første har vi de seneste 30 år levet i et samfund, som i stadig højere grad præges af en neoliberal politisk ideologi, hvor frihed er det helt centrale begreb både på politisk niveau og i menneskers livsførelse. En kritisk analyse af dette frihedsbegreb burde dermed være af stor betydning for at forstå vores samtid. For det andet var frihedsidéen helt afgørende for den oplysningsfilosofi og den borgerlige revolution, som fandt sted forud for og under sociologiens institutionalisering i 1800- og 1900-tallet. Sociologi opstod som en refleksion omkring overgangen fra det "traditionelle" til det "moderne" samfund. Denne overgang temati-

seredes af den klassiske socialfilosofi netop som en overgang fra ufrihed til frihed. Sociologien kan i sammenligning med oplysningsfilosofien ses som en med William Shakespeares ord fra *Hamlet* "eftertankens kranke bleghed". Det er ikke en normativ moralfilosofi, men snarere en empirisk forankret videnskab, der undersøger frihedens sociale problematik. Det er i denne betydning, at vi kan tale om sociologi som en "ufrihedens videnskab". Det helt grundlæggende *problem of order* kan dermed formuleres som et spørgsmål om, hvordan social orden er muligt *under frihedens vilkår*. Dette indebærer, at sociologien som videnskab er afhængig af en forestilling, som denne disciplin hidtil ikke selv har tematiseret på en systematisk måde. Sociologien behøver derfor at vende tilbage til den klassiske socialfilosofis (fra Hobbes til Hegel) tematisering af frihedsbegrebet. Den behøver endvidere på ny at fortolke sin egen teoriehistorie for at klargøre den implicite rolle, som forestillingen om frihed her har spillet. Både Zygmunt Bauman, Axel Honneth og Nikolas Rose kan på forskellige måder være til hjælp, men også de norske bøger, som vi her har diskuteret. Med sin nye bog er Gunnar C. Aakvaag –så vidt vi ved – den, der er nået længst i denne retning, men hans negligering af det hegelianske frihedsbegreb er netop i en sociologisk sammenhæng en alvorlig mangel. Til forskel fra den liberalistiske og kontraktteoretiske teoritraditions atomisme (fra Hobbes til Kant) argumenterede Hegel for, at frihed – i en mere grundlæggende forstand end Aakvaag synes klar over – skal forstås som social. Dermed kan Hegel også ses som den første, som forstår, at det moderne samfund er en social orden, som kun er mulig under frihedens vilkår.

Noter

1. Filosofen og idéhistorikeren Hans-Jørgen Schanz udgav i 2012 bogen *Frihed*, som vidner om, at frihedsbegrebet herhjemme i det mindste interesserer filosoffer.
2. Jf. Aakvaag (2013b), hvor han på en overbevisende måde argumenterer for "grand social theory" i betydningen af "grand theory of modernity".
3. Disse er: Funktionel differentiering, udlejring, formalisering, individualisering, institutionel refleksivitet, demokratisk selvregulering, social stratifikation og risiko.
4. Disse er: Økonomi, politik, kernefamilie, ret, videnskab, uddannelse, religion, medier, sundhed, militærvæsen, kunst, idræt og civilsamfund.
5. Dette er også Isaiah Berlins (2005) forståelse af frihedens essens.

Litteratur

- Aakvaag, Gunnar C. 2005: "Sociologi og frihet". *Sociologisk Tidsskrift*, 2:157-180.
- Aakvaag, Gunnar C. 2013a: *Frihet: Et essay om å leve sitt eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aakvaag, Gunnar C. 2013b: "Social Mechanisms and Grand Theories of Modernity – Worlds Apart?". *Acta Sociologica*, 56 (3):199-212.
- Bauman, Zygmunt [1988] 2003: *Frihed*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Berger, Peter L. 1971: "Sociology and Freedom". *American Sociologist*, 6 (1):1-5.

- Isaiah Berlin 2005: "To slags frihed", i Isaiah Berlin: *Den ideale stræben og andre essays*. København: Gyldendal.
- Eriksen, Thomas Hylland & Arne Johan Vetlesen (red.) 2007: *Frihet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hegel, G. W. F. 2004: *Retsfilosofi*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Honneth, Axel 2001: *Leiden an Unbestimmtheit: Eine Reaktualisierung der Hegelschen Rechtsphilosophie*. Stuttgart: Reclam.
- Honneth, Axel 2011: *Das Recht der Freiheit: Grundriß einer demokratischen Sittlichkeit*. Berlin: Suhrkamp.
- Iorio, Gennaro & Filipe Campello 2013: "Love, Society and Agape: An Interview with Axel Honneth". *European Journal of Social Theory*, 16 (2):246-258.
- Rose, Nikolas 1999: *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandel, Michael J. 1984: "The Procedural Republic and the Unencumbered Self". *Political Theory*, 12 (1):81-96.
- Schanz, Hans-Jørgen 2012: *Frihed*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Svendsen, Lars F. H. 2013: *Frihetens filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mikael Carleheden
E-mail: mc@soc.ku.dk

Michael Hviid Jacobsen
E-mail: mhj@socsci.aau.dk